

Az élhetőbb falvakért

Ezek a falvak rendszerint nem tudnak sikeresen részt venni a különböző pályázati programokban, a forrásokat – leginkább a szükséges önerő, az információ, valamint a megfelelő helyi humán erőforrás-kapacitás hiánya miatt – nem képesek lehívni, emiatt hátrányos helyzetük csak tovább fokozódik. A jelenleg 516 halmozottan hátrányos helyzetű települést magába foglaló programot tavaly július 1. óta az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal, majd jogutódja, az ICSSZEM felügyeli és koordinálja.

A program részletesebb bemutatása előtt fontos lehet két gyakran felmerülő kérdés tisztázása. Az első, hogy miért kapta a program az „élhetőbb faluért” nevet, mit értünk a falvak élhetőbbé tételén? Véleményem szerint egy település akkor „élhető”, ha lakosai számára biztosított a megélhetés, a biztonságos és egészséges környezet, a különböző szolgáltatások – egészségügy, oktatás, szociális területek, valamint a terciér szektor helyi igényekre épülő szolgáltatásainak – megfelelő színvonala, található befogadó és együttműködő, aktív helyi közösségek. Fontos továbbá, hogy a település olyan lehetőségeket kínáljon az aktív korú, illetve munkaerőpiacra később kikerülő fiatalok számára, amelyek jelentősen képesek csökkenteni az elvándorlás mértékét, és megállítani a települések elöregedését.

Mindezekből kiindulva a programiroda jövőképet fogalmazott meg. Cél, hogy a jelenleg kedvezőtlen társadalmi-gazdasági adottságú települések, térségek az ország többi területével összhangban és ne alárendelten fejlődjenek, mérséklődjenek a területi egyenlőtlenségek, a kritikus helyzetű munkaerő-piaci vonzáskörzetek-

ben pedig csökkenjen a munkanélküliség. A jövőkép szerint a kistelepüléseken megfelelő színvonalon kiépülnek és működnek majd az alapvető közszolgáltatások, s a városi intézmények speciális szolgáltatásai mindenki számára elérhetővé válnak. A hátrányos helyzetű települések közös fejlesztési programokat dolgoznak ki és valósítanak meg a környező településekkel. A kiváló idegenforgalmi adottságokkal, vonzeróval rendelkező, de elmaradott területek bekapcsolódnak a turizmusba. Az infrastruktúra kiépülésével csökken a hátrányos helyzetű települések elszigeteltsége, a befektetők számára vonzó környezet alakul ki, megélnék a helyi gazdaság. Megáll a települések elöregedési folyamata, a jelenleg leszákadó települések képesek megtartani az aktív munkaerőpiaci szereplőket és a fiatalokat.

A jövőkép elérése kizárólag komplex térségfejlesztés megvalósításával lehetséges, ezért a program keretében megfogalmazódtak azok a célok, amelyek összességében biztosítják az intézkedések sokrétűségét. A program kiemelt célja a hátrányos helyzetű településeken élők foglalkoztathatóságának javítása, az érintett kistérségekben a magasan képzett szakemberek munkavállalásra ösztönzése, számukra munkalehetőség biztosítása, valamint a munkanélküliek munkaerőpiaci integrációjának elősegítése, jövedelmi helyzetének javítása közmunkaprogramokkal. Emellett cél a helyi közösségfejlesztés, a hagyományörzés támogatása, a helyi kulturális és természeti értékek széles körben való megismertetése. Szerepel a célok között a települések, kistérségek alkalmassá tétele az uniós források megszerzésére, hatékony és fenntartható programok meg-

Az Élhetőbb Faluért program négy tárca – a Foglalkoztatáspolitikai és Munkügyi Minisztérium, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, a Belügyminisztérium és az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium (ICSSZEM) – összefogásával működik. Célja, hogy az ország leghátrányosabb helyzetű települései számára esélyt biztosítson a felzárkózáshoz, a leszákadás megállításához.

valósítására, a határmenti települések szomszédos országokkal való együttműködésének elősegítése a közös fejlesztési programok kidolgozásának és megvalósításának érdekében, a hátrányos helyzetű településeken előállított tájjellegű termékek népszerűsítésének és széles körű megismertetésének támogatása, illetve környezetvédelmi programok elindítása.

A területi hátrányok erősítik a kirekesztődést

A másik gyakran felmerülő kérdés, hogy az Élhetőbb Faluért program miben különbözik a többi térségfejlesztési programtól, s mi indokolja, hogy szervezetileg az ICSSZEM esélyegyenlőségi helyettes államtitkárságához tartozik.

Tárcánk álláspontja, hogy esélyegyenlőségi szempontból a kiemelt célcsoportok közé tartoznak a területi különbségek miatt halmozottan hátrányos helyzetű települések lakosai, akik a munkalehetőség, az alapellátásokhoz és különböző szolgáltatásokhoz, valamint az információkhoz való hozzáférés – továbbá számos más terület – tekintetében jelentős hátránnyal küzdenek a fejlettebb térségben élőkhez képest. A területi hátrányok fokozzák a javakból, lehetőségek, jogokból, társadalmi folyamatokból való kirekesztődés veszélyét, különösen a kistelepüléseken, tanyás térségekben, Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon.

Az infrastruktúra fejlesztése, a különböző gazdasági beruházások megvalósítása, az agrárium szereplőinek támogatása automatikusan még nem biztosítja egy leszakadó térség sikeres előrejutását, ezért ezen fejlesztéseknek együtt kell járniuk a szegénység és a diszkrimináció csökkentésével, valamint az esélyegyenlőség elősegítésével. A társadalmi integráció előmozdítá-

sa kulcsfontosságú nemcsak a kirekesztés megelőzésében, hanem a nagyobb arányú foglalkoztatás és a gyorsabb gazdasági növekedés elérésében is.

Az Élhetőbb Faluért program ezért nem önmagukban a településekre, hanem az ott élő emberekre koncentrál. Olyan intézkedések megvalósításával kívánja a kitűzött célokat elérni, amelyek a hátrányos helyzetű településeken élők esélyegyenlőségét nem áttételesen, hanem közvetlen módon segítik elő.

A halmozottan hátrányos helyzetű települések felzárkóztatását a program részben speciális, önrész biztosítását nem igénylő pályázatokkal, részben olyan modelljellegű, adaptálható mintaprogramokkal kívánja elérni, melyek a térségek valós szükségleteire és igényeire épülnek.

Közmunkaprogramok

Az Élhetőbb Faluért program első kezdeményezése 2002-ben egy meghívásos közmunkapályázat volt, amelynek keretében a programhoz tartozó települések önkormányzati társulásai pályázhattak szociális alapfeladatok – ezen belül házi gondozói tevékenység – ellátására. A pályázat a munkanélküliek átmeneti foglalkoztatásán túl segítséget nyújtott az egyre inkább előregedő településeken élő idős és egyéb rászoruló emberek ápolásában, háztartásuk rendben tartásában és a szükséges kisebb ügyintézési feladatok ellátásában. 2003 tavaszán a programiroda egy szociológiai kérdőíves vizsgálattal mérte fel a kísérleti közmunkaprogrammal kapcsolatos tapasztalatokat, a foglalkoztatottak szociális helyzetét és a pályázat eredményességét. Igyekezünk megtudni, hogy a foglalkoztatott emberek (474 fő) számára a jövedelmen túl mit nyújtott a közmunkaprogram, milyen kapcsolatot alakítottak

ki az ellátottakkal (2180–2200 fő). A visszajelzések alapján elmondható, hogy a foglalkoztatottak a szociális gondozási feladatokat szívesen látták el. A rászoruló idős emberek sokat jelentett, hogy volt kivel beszélgetniük, volt, aki meghallgatta őket, érezték, hogy törődnek velük. Sokszor ez többet jelentett számukra, mint az elvégzett munka. A közmunkát ellátók számára is fontos volt a kialakult jó viszony, tudták, hogy szükség van rájuk, bíznak bennük, értékes az, amit tesznek; ezért is nyilatkozott a kérdőívet visszaküldők 98 százaléka úgy, hogy ismét részt venne egy hasonló jellegű programban.

Idén a Közmunka Tanács egy új, modelljellegű közmunkapályázatot dolgozott ki, mely a finanszírozott tevékenységek között a hagyományos közmunkával ellátható tevékenységek mellett tartalmazza a házi gondozói feladatok ellátását is. A hétmilliárd forint keretösszeggel meghirdetett pályázat elbírálásánál prioritást élveznek az Élhetőbb Faluért program települései. A pályázat kiírását megelőzően a Közmunka Tanács felkérte a Foglalkoztatási Hivatalt, hogy a 2002 óta érvényben lévő településlistát a rendelkezésre álló legfrissebb munkaerőpiaci adatok alapján frissítse, így a pályázat egy új kedvezményezetti kört határozott meg.

A Közmunka Tanáccsal párhuzamosan az Élhetőbb Faluért program során is megfogalmazódott az eredeti településlista frissítésének szükségessége. Mivel a program a komplex térségfejlesztést hangsúlyozza, az ICSSZEM felkérte a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központját egy olyan, több indikátor alapján összeállított településlista elkészítésére, amely lehetővé teszi, hogy a kiválasztás szempontjai között a munkanélküliség mellett egyéb hátrányt okozó tényezők is megjelenjenek. A településlista elkészítése a program céljaihoz igazodóan, a különböző helyi szükségletek és lehetőségek szem előtt tartásával történt. Az elkészült településlistát, és a kiválasztás módszertanát is bemutató indoklást a közeljövőben terjeszti a programiroda az együttműködő tárcák miniszterei elé egyeztetésre.

Pályázat a tájjellegű termékek népszerűsítésére

A hátrányos helyzetű kistérségek, települések támogatásának egyik kiemelt szempontja a táji adottságokhoz igazodó fejlődés elősegítése, az értéktérmentés és az értékmegőrzés összekapcsolása. Hosszú távon csak az a térség

lehet sikeres, amely legfontosabb értékeit megőrizni és átmenteni képes. Ezért fontos feltárni és széles körben ismertté tenni a kistérségek azon adottságait, amelyekre olyan fejlesztési programok építhetők, amelyek lehetővé teszik a térségek önálló arculatának kialakítását és megtartását.

A 2005-ben másodjára meghirdetett pályázat célja az egyes tájegységek egyedi jellemzőiben rejlő lehetőségek kibontakozásának, a kis- és középvállalkozások fellendítésének és a vidéki turizmus megélénkítésének elősegítése volt. Pályázatot a programhoz tartozó kistérségekre jellemző termékek előállításával foglalkozó gazdasági társaságok és a települési önkormányzatok vagy önkormányzati társulások együttesen nyújthattak be. A pályázatok elbírálásánál előnyt élveztek azok a pályázók, akik a rendezvényeket hagyományos népi mesterségek bemutatójával, a helyi hagyományokhoz kötődő kulturális programokkal tették gazdagabbá.

Idén a pályázati keretösszeg 30 millió forint volt. Támogatást 16 település kapott: Tarcfal, Penyige, Tunyogmatolcs, Mezőhegyes, Nyírmada, Tarpa, Sárégres, Kémes, Almamellék, Edelény, Bánfa, Fony, Csurgó, Csenger, Panyola, Sellye. A teljesség igénye nélkül

néhány tájjellegű termék, amelyeket a fesztiválokon bemutattak: szatmári szilvalekvár és szilvapálinka, gönci barackból készült termékek, Tokaj térségének borai, tájjellegű gyümölcsök és azokból készült aszalványok, helyi motívumokkal díszített kézművestermékek, gasztronómiai különlegességek. A fesztiválok széles összefogással – önkormányzatok, civil szervezetek, helyi termelők, művészeti egyesületek, határon túli szervezetek együttműködésével – valósultak meg. A vásárokkal egybekötött rendezvények kulturális programjai lehetővé tették a kistérségben működő kórusok, néptánc együttesek és egyéb hagyományörző csoportok bemutatkozását is.

Térségfejlesztési mintaprogramok

Hernád térségfejlesztési mintaprogram

Az Élhetőbb Faluért program települései jelentős számban Magyarországon egyetlen vadvízi jellegű, és ezért jelentős, de még kiaknázatlan turisztikai lehetőségeket rejtő folyója, a Hernád mentén található. E települések turisztikai fejlesztésére irányul a *Hernád térségfejlesztési mintaprogram*, amelynek célja a környezeti értékek védelme mellett olyan közösségi szerveződések kialakítása, amelyekben az érintett települések önkormányzatai, lakói és civil szervezetei képesek hatékonyan együttműködni a természeti környezet rehabilitációjában és a rá épülő gazdaságélénkítő projektekben.

Kulturális turizmusfejlesztési mintaprogram

A 2004-ben elindított program megvalósításában részt vesz a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium háttérintézményeként működő VITUKI Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet Kht. A mintaprogram cselekvési terve elkészült.

Az elsősorban a vízi turizmus és ahhoz kapcsolható kulturális és egyéb természeti látnivalók fejlesztésére irányuló intézkedések előkészítése, illetve megvalósítása folyamatban van, többek között tanösvények kialakítása, kikötők létesítése, kempingfejlesztés.

A hátrányos helyzetű települések felzárkóztatásának egyik eszköze a helyi kulturális turizmus fejlesztése. A turizmus interszektorális jellege és multiplikátor hatása révén több ágazatra képes egyszerre hatni, így a kulturális turizmus fejlesztése hozzájárulhat az elmaradott kistérségek gazdasági és társadalmi fejlődéséhez, az egyes települések megtartóerejének növeléséhez.

A kezdeményezés alapvető célkitűzése, hogy az Élhetőbb Faluért programhoz tartozó településeken és kistérségekben elősegítse a kulturális turizmus megélénkülését, növelje kulturális örökségeink ismertségét, és hozzá-

járuljon a turisztikai kínálat gazdagításához. Prioritás a helyi gazdasági, közigazgatási, nonprofit és civil szervezetek közötti partnerség erősítése, együttműködésük hatékonnyá tétele a helyi közösséget érintő kulturális turisztikai fejlesztések megvalósításában. A program specifikus célja a térségbe látogató turisták számának növelése, a helyi összefogás erősítése a kulturális turizmus terén, a helyi kulturális vonzerővel bíró nevezetességekből komplex turisztikai termékek kialakítása, egyedi szolgáltatások kapcsolása a kulturális nevezetességekhez és turisztikai termékek széles körben való ismertté tétele.

Az Élhetőbb Faluért programhoz tartozó kistérségekben, településeken szakértői állásfoglalás és helyzet-elemzés alapján kiválasztanak olyan kulturális vonzerővel bíró természeti vagy épített nevezetességeket, kulturális fesztiválokat, zárandokhelyeket, amelyek marketing eszközökkel és a helyi összefogás erősítésével komplex turisztikai terméké fejlesztethetők, széles körben ismertté tehetők.

„START” program a hátrányos helyzetű településeken élő fiatalok munkaerő-piaci esélyének növelése érdekében

A START programhoz kapcsolódva a hátrányos helyzetű településeken élő fiatalok munkaerőpiaci esélyének növelése érdekében modellprogram indult a csurgói, nagyatádi, barcsi, szigetvári és sellyei kistérségekben. A cél, hogy az oktatás kereteinek kiszélesítésével elősegítsék a diákok önmegvalósítását, vállalkozói szemléletének kialakulását, kulcsképeségeik fejlesztését annak érdekében, hogy munkába állásuk esélye növekedjen, és a kistérségek elhagyásának folyamata csökkenjen. A programot az ICSSZEM támogatásával megvalósító Junior Achievement Magyarország Alapítvány speciális, a fiatalok életkorához igazodó tananya-

gokat biztosít, pedagógusokat képez, diákvállalkozásokat működtet, a fiatalok számára táborokat és üzletemberekkel való találkozókat szervez. A START program, mely az említett kistérségekben 40 tanár és 1000 diák számára hozzáférhető, az ország valamennyi térségére adaptálható.

Információs rendszer kiépítése

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása révén az ország a különböző fejlesztési elképzelések megvalósításához sok milliárd forintnyi forrásra pályázhat. A támogatások elnyerésének azonban egyik elengedhetetlen feltétele a pályázati szabályoknak és elvárásoknak való megfelelés. Tapasztalataink szerint a hátrányos helyzetű településeknek gyakran okoz problémát a pályázatírás. Az önkormányzatokhoz, civil szervezetekhez, gazdasági társaságokhoz gyakran nem, vagy csak hiányosan jutnak el a pályázati lehetőségekkel kapcsolatos információk, kevés a programok kidolgozásához megfelelően értő szakember. E probléma csökkentése érdekében 2004-ben az Élhetőbb Faluért program keretében olyan európai uniós pályázatíró

képzés valósult meg, melynek célja a pályázatírási ismeretek bővítése, a helyi projekt-generálás elősegítése és a partneri kapcsolatok fejlesztése volt. A képzés két részből állt. A kistérségi EU-s referensek szakmai képzésén azok a pályázatírásban már gyakorlatlall rendelkező személyek vettek részt, akik a programhoz tartozó hátrányos helyzetű településeken látnak el pályázatírással kapcsolatos feladatokat. A pályázatok iránt érdeklődő helyi lakosság képzésén a résztvevők megismerhették a pályázati programok tervezésével, kidolgozásával és megvalósításával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, tájékoztatást kaptak a legfontosabb uniós támogatási rendszerekről.

A tavalyi képzésre építve idén egy többcsatornás és többirányú információs rendszert alakítottak ki. Ez elősegíti, hogy az információktól sokszor elszigetelt hátrányos helyzetű települések időben értesüljenek a kiírt pályázatokról, erősödjön pályázatírási aktivitásuk, javuljon forráslelő képességük, a pályázatok értékelését és bírálatát végző szervezetektől visszacsatolást kapjanak a benyújtott pályázatokban

leggyakrabban előforduló hiányosságokról és hibákról, illetve lehetőséget kapjanak partneri kapcsolataik továbbépítésére. A többcsatornás információs rendszer feladata olyan, a helyi lakosság igényeire alapozó projektek generálása, melyek közösen kialakított fejlesztési elképzelések mentén az európai uniós források felhasználásával valósulnak meg.

A halmozottan hátrányos helyzetű településeken élők esélyegyenlőségének előmozdítását az Élhetőbb Faluért program komplex térségfejlesztési szemléletet követve kívánja elérni. A komplex problémakezelést nemcsak a fent bemutatott, egymástól mind célcsoportjukat, mind tartalmukat illetően eltérő, de egymást hatásaiban erősítő intézkedések biztosítják, hanem az egyre szélesedő tárcaközi összefogás is, ami jelzi, hogy a területi hátrányok mérséklése mellett valamennyi ágazat, minisztérium elkötelezett. Hisszük, hogy a bemutatott program a halmozottan hátrányos helyzetű térségek lakosai számára egy érezhetően „élhetőbb” környezet kialakulását segíti.

Táncsics Zita
térségfejlesztési szakreferens

Támogatás az önhibájukon kívül forráshiányos településeknek

Összesen 179 önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő önkormányzat kapott 1,5 milliárd forint támogatást az idei második ütemben. Az első ütemben 1095 helyhatóság mintegy 16 milliárd forintot igényelt ismerte el jogosnak a Pénzügyminisztérium, így ebben az évben összesen 1274 önkormányzatnak utalt át a központi költségvetés 17,5 milliárd forint kiegészítő állami támogatást. Mivel az egész évre 12 milliárd forintot terveztek erre a célra, így a keret a korábbi évekhez hasonlóan már az első ütemben sem volt elég, átcsoportosításra volt szükség a pénz kifizetéséhez.

Mind a forráshiányos helyhatóságok száma, mind a szükséges segítség összege emelkedett tavaly óta. Évek óta tartó tendencia, hogy a települések harmada az állami hozzájárulásból és saját költségvetéséből még kötelező feladatait sem tudná ellátni. Pótlólagos állami forrás csak a kötelező feladatok biztosítására kapható, a jogos igényekre viszont mindenképpen jár a támogatás. A nehéz helyzetben lévő települések több mint 90 százaléka közseg vagy nagyközség, s a legtöbb állami segítségre szoruló helyhatóság évek óta Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Sza-

bolcs-Szatmár-Bereg megyében van.

Az évente kétszer igényelhető központi támogatás mellett 2000 óta a Belügyminisztériumban működik egy másik, hasonló célú keret. Mivel a központi támogatás a váratlan, illetve az átlagostól eltérő helyzeteket nem tudja kezelni, ezért ilyen esetekben a belügyi tárcához fordulhatnak az önkormányzatok. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy egyre többen élnek a belügyminiszteri kiegészítő támogatás igénylésének lehetőségével, tavaly már 740 önkormányzat kapott 2,3 milliárd forintot.